

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Claus Eskildsen og H. Lausten-Thomsen

INDHOLD:

Andreas Lorenzen: Folkeminder fra Isted.

Sønderjydsk Teglintudstri

Nordre Fasanvej 217 - København N.
Telf. C. 4520 - Tega 1700 - Tega 1717

Facadesten, flammede Sten, Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 - 807 - 808

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Aktieselskabet

Tapetfabriken „FIONA“

FAABORG

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Sønderjydsk Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

*Graasten
Teglværk*

GRAASTEN

Frocontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Kømfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Nordisk

Trikotagefabrik

Haderslev

Midtjyllands Ægekspor

ved A. Tornvig-Jensen.

BRANDE

Telefon 84 og 185

Brunkul købes og sælges.

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S
Aabenraa

Trælast - Bygningsartikler
Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Tønder Landmandsbank ^A/_S

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns
Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Landbostandens
Sparekasse

Nykøbing F. Tlf. 197 - 1197

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Indskudskapital ca. 41 Mill. Kr.

Reserver ca. 4 Mill. Kr.

Telefon 216

Aktieselskabet

AARHUUS PRIVATBANK

Aarhus
Hovedkontor

København
Nygade 1.

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO

— Telefon 13

Graasten Bank. ^A/_S

Kontortid 9—12 & 2—4

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Aktieselskabet

*Banken for Hobro
og Omegn*

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

Sparekassen for Haderslev Byes Omegn

Telefon 2133, 2 Linier.

Postgiro 8356.

HADERSLEV.

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

Horsens Landbobank ^A/_S

Kontortid 9¹/₂—12¹/₂ og 2¹/₂—4¹/₂

HORSENS

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Den lollandske Landbo- stands Sparekasse NAKSKOV Stiftet 1870

Indskudskapital ca. 61,0 Mill.
Reserver ca. 3,8 Mill.

Kontorer i: Maribo - Birket -
Dannemarle - Stokkemærke.

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive SALLING BANK

Kontortid: 9—12 og 2—5
Lørdag 9—2

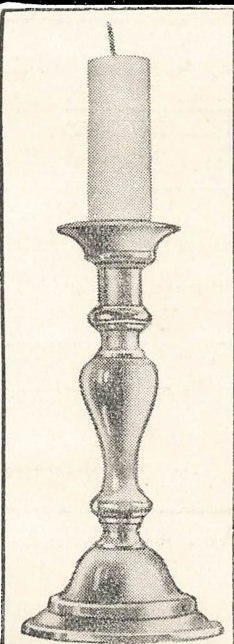
Telefon 700 . Skive.

Aktieselskabet

Handels- og Landbrugsbanken

Silkeborg

Telf. 1024 (4 Linier)

ALTERLYS

*i alle Størrelser
og iøvrigt*

*Stearinlys og Vokslys
af enhver Art.*

ASP-HOLMBLAD

STEARINLYSFABRIKER

KØBENHAVN

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 1. Halvaar 1944 if. Dansk
Oplagsk. **17.091 Eksemp.**

Akциденstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinderi
Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.
Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

Jyllands Posten

Provinsens største Dagblad

Holbæk Amtstidende Odsherreds Tidende

Enhver Bilist kender Holbæk Amts gode Veje — enhver
Annoncør kender den gode Vej til Kunderne i Holbæk Amt.
Telefon Holbæk 71 Telefon Nykøbing 7

Viborg Stifts Folkeblad

Viborg

Roskilde Dagblad

Byens og Egnens Blad
Søger De Husassistent eller anden Medhjælp, da averter i
Roskilde Dagblad. Søger De Plads i Nærheden af Køben-
havn, faar De den bedst gennem en Annonce i *Roskilde*
Dagblad. Vort Trykkeri leverer Tryksager af enhver Art.
Telefon Roskilde 601 (2 Linier).

Fyens Stiftstidende

ODENSE

Tydske Tidende

Oplag:

Syd- og Sønderjyllands
største Blad.

Hverdage ca. 21.000 Ekspl.

Søndage ca. 23.300 Ekspl.

Aalborg Stiftstidende

Nordjyllands største Dagblad

Aarhus Amtstidende

Stiftet 1866.

Sorøegnens Andelssvineslagteri

S O R Ø

Østsjællands Folkblad

Oplag 10.550

Største Dagblad i Køge,
Store Heddinge og Faxe.

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Skive Folkeblad

SKIVE

Silkeborg Avis

Grundlagt 1857

Midtjyllands ældste og største Dagbl.

Medlem af Dansk Reklameforenings
Oplagskontrol*)

Kontrol. Opl. (2. Halvaar 1944) 11.211

Den kommer atter-en Dag

Ejra

Min og Din Sæbe

1/5 KAALUNDS SÆBEFABRIKER. KOLDING

Lyngby Cementstøberi

C. M. NIELSEN

TELEFON 330

Fremvej 1b. Gyldendalsvej 6

Aktieselskabet

SIMON BRØND & CO.

Barnevognsfabrik

Vejen

Askov Møbelsnedkeri

pr. Vejen.

SØREN OLESEN

A. W. MILLING

Aktieselskab

Østerbro 37 a Telf. 88 og 89

AALBORG

SLEGTESFORSKERNE'S BIBLIOTEK

Det var en Sommermorgen,
endnu før det blev Dag,
da yppedes paa Heden
et Holger-Danske-Slag;
da Sol stod op i Øster,
den næppe var at se,
og alle Fuglerøster,
i Struben kvaltes de.

Det var paa Isted Hede
og saa i Øvre-Stolk,
for gamle Danmarks Ære
da stred det danske Folk,
ja, for den danske Tunge
og for det danske Land
stred Heltene de unge
som gamle Hildetand!

Der faldt den gamle Nordmand,
den djærve Schleppegrell,
han regned mer ej Kugler,
end Hagl det haarde Fjeld!
Dér faldt den bolde Læssøe
i Helte-Manddoms-Aar,
og for den danske Løve
det var et Hjertesaar!

Der faldt i Ungdoms Blomster
saa mangen modig Svend,
at Tysken tror det næppe,
vi mange har igen;
dog synger danske Dreng,
de slaar i Vænget Top:
som Blomsterne i Enge
hvert Aar de vokser op!

Tak være danske Piger,
som græde nu i Løn
for Broder og for Bejler,
som Moder for en Søn!
De holdt dem ej tilbage
med bange Suk og Graad,
men sang for dem med Brage:
Vaagn op til Heltedaad!

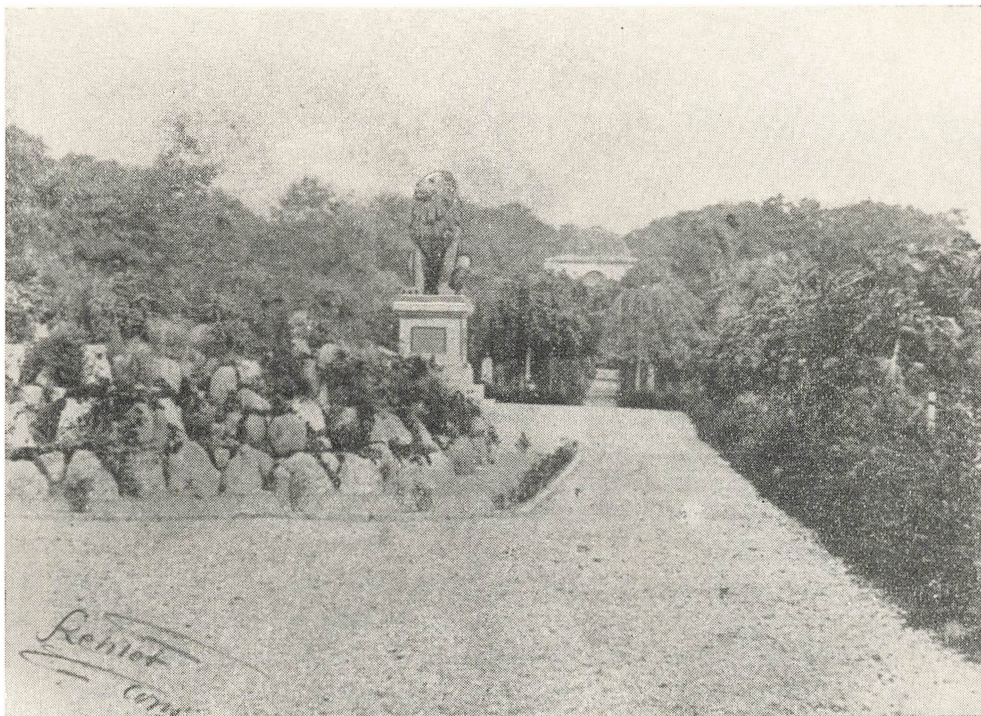
Guds Fred med vore Døde
i Danmarks Rosengaard!
Guds Fred med dem, som bløde
af dybe Hjertesaar!
Vor Kærlighed med alle,
de store og de smaa,
som vilde staa og falde
med Løven askegraa!

Gud gav en herlig Sejer
den lange Sommerdag,
fra Morgengry til Middag
det tordned Slag i Slag,
men da i Middagsstedet
man saa den gyldne Sol,
da vundet var Guldsædet
til Danmarks Dronningstol!

Fra Als til Danevirke,
fra Sli til Ægirs Dør
skal Danmarks Løver springe
paa Gyldengrund som før;
hos Angler og hos Friser
i genfødt Vennelag
skal synges Kæmpeviser
om Sejrens Julidag!

Og hver Gang Danmark græder
Guldaarer med Guldklang,
og hver Gang Øjet perler
ved liflig Vemodssang,
da hvælte Rosentelte
dem selv ved Havets Bred,
hvor Danmarks Julihelte
fik deres Lejested!

Isted-Løven paa Flensborg Kirkegaard

*Trofaste Kæmper i Farens Stund,
mandigt har værget vor Odelsgrund,
Troskab skal Vagt ved Graven være,
Manddom skal skærme Arv og Ære*
(C. Ploug).

Opstillet paa Flensborg Kirkegaard 1862, ført til Lichterfelde ved Berlin 1864, af
Amerikanerne overdraget til den danske Konge den 20. Oktober 1945.

FOLKEMINDER FRA ISTD

Af Andreas Lorenzen, Damholm.

Egnen omkring Isted er overvejende Lyng, Sand og Mosejord, knapt nok ses Gyvel vokse her. Nogen Eng er der ved Isted Søs Sydbred samt ved Isted Bæk Vest for Isted. I Syd er de store Skove, i Øst omkring Isted Sø Krat og Skov, og mellem Isted og Langsøen ligger Gryde Skov.

Det nuværende Isted Sogn var ikke alle Tider et selvstændigt Sogn; for ca. 600 Aar siden var det dog et Sogn med en egen Kirke. Man vil vide, at Kirken laa i Nærheden af Kongekilden; andre paa-
staar, at Kirken laa i Nærheden af Gottrup Mose, nær ved den Borg, der var her, efter hvad der fortælles et Bispesæde. Borgen ødelagdes engang, og Resterne af den anvendtes til Gottorp Slot.

Omkring Aar 1600 hørte Isted under Stolk i kirkelig Henseende. Efter at Kirken i Stolk var ødelagt under Trediveaarskrigen, lagdes under Stolk Nørre Farensted, og Isted lagdes ind under St. Mikkels Sogn. Saadan var det til omkring Aar 1900 — da fik Isted igen sin egen Kirke, den saakaldte Oprørskirke med Dobbeltaarnet.

Kirken og Kirkegaarden kom til at ligge paa et historisk Sted, ikke fra nyere Tid, men fra Magnus den Godes Tid, paa Jord, hvor der stredes under Slaget paa Lyrskov Hede, paa Jord, hvor Krigere fra dette Slag laa i to Kæmpehøje, den lille og den store Høj. Dem sløjfede man, undtagen en lille Rest af store Høj, for at der kunde blive Plads til Kirken og Kirkegaarden. Isted og Skovby Sogne har fælles Præst.

En nu afdød Meddeler, der var født 1860, var i Isted den Dag i Marts 1898, da Grundstenen lagdes til Kirken. Han fortalte den 7. Jan. 1942 følgende:

Da Grundstenen blev lagt til Isted Kirke, var der udsendt Indbydelser over hele Slesvig og Holsten, og mange fulgte Indbydelsen, saa der var sort af Mennesker ved Isted. Der var udkommanderet en Mængde Politi og Gendarmer for at holde Styr paa Mængden;

det gjorde de saa grundigt, saa mange af Festdeltagerne, nok var blevet hjemme, hvis de forud for Festen havde anet, hvad de kom ud for.

Gendarmer til Hest red ind blandt Mængden, der blev trykket og skubbet til Side. Forrevet og tilsmudset Tøj kunde gøres nogenlunde i Stand igen; men ikke saa faa Mennesker tog Skade paa Krop og Lemmer den Dag. Denne Fest, der var blevet slaaet stort op, fik Slesvigholstenerne altsaa ikke stor Glæde af; det var dem undt fra dansk Side.

Hvor man sætter sin Fod ved Isted, er det Minderne, der taler til hver den, der er dansk; baade gode og onde Minder, dog flest af de førstnævnte. — Minderne har levet paa Folkemunde, genfortalte Slægt efter Slægt, baaret frem med det lønlige Haab, at atter dages den Dag, da det skilte føjer sig sammen. — Skal de, der fra Barns Ben af op til vor Tid har baaret paa dette Haab, atter skuffes? De vægrer sig ved at tro det! »Det kan ikke ske«, sagde en Kone forleden. En Tvivler sagde her i Isted til hende: »Din Drøm opfyldes næppe.« Da svarede hun paa sit Sprog: »De Kong het segt, I sø'n nich vergeden war'n« = »Kongen har sagt, I skal ikke blive glemmt!« Det var Neergaard, der sagde det for 25 Aar siden.

Lad os saa haabe, at denne Kones Haab ikke brister.

Damholm Juli 1945.

Andr. Lorenzen.

— — —

KOGRAVEN.

Der er udtalt Tvivl om Rigtigheden af de meddelte Sagn angaaende Kograven. Se Sønderjydske Maanedsskrift Dec. 1944, Side 217-18.

Ved et Tilfælde faar jeg stadfæstet, at Kograven har været til for Skibenes Skyld, som det blev skildret der. I »Versuch einer Chronik des Kirchspieles Hollingsted« ved I. R. F. Augustiny 1852. Side 13, læses bl. a. »... Svend (Grathe) liess seine Schiffe aus der Schlei nach Hyllingstada ziehen —«. Hvor kunde det foregaa andre Steder end fra Hedeby Nor ad Kograven?

Andr. Lorenzen.

1. Historiske Sagn og Minder

KONGENS KILDE — ISTD SØ.

Den lille Bæk, der vestfra løber ned til Isted Sø, hedder Isted Bæk. Den har sit Udspring lidt øst for, hvor den gamle Hærvej gaar, et Bøsseskud fra Isted Kirke. Isted Bæks Kilde er Kongens Kilde, den er rig paa Vand. Denne Bæk har stærkt Fald mod Isted Sø; Sommer

eller Vinter fører den næsten samme Vandmængde. Sjældent lægges den til med Is. Isted Sø har Afløb til Langsøen. Denne Aa kaldes Grybæk = Grydebæk. Den har endnu mere Fald end Isted Bæk, den er sine Steder paa Vej til Langsøen en brusende Elv.

Engang kom en Konge kørende i Guldkaret ad Oksevejen. Han tog fejl Vej og kørte ud i Kongekilden, hvor Guldkareten samt Menesker og Heste gik til Bunds. Siden da har Kilden sit Navn »Kongskjeld«.

(Meddeler 75 Aar).

GULDNØGLEN.

En Meddeler, der er født 1860, fortæller følgende:

Det er mange Aar siden, at en dansk Konge, der hed Magnus, under et stort Slag vandede sin Hest ved en Kilde nær Isted. Kongen var da saa uheldig at tabe en Guldnøgle, han bar i en Snor om sin Hals. Guldnøglen faldt i Kilden og gik til Bunds der. — De ledte efter den siden hen, men ingen har haft den Lykke at finde den. Kilden er siden den Dag, den danske Konge tabte Guldnøglen her, kaldt Kongskjeld = Kongens Kilde.

Denne Guldnøgle vil dog findes engang; men det sker ikke, før der sidder en Konge paa den danske Kongetrone, der er et med sit Folk, og Folket er et med sin Konge. Da har en fremmed Magt lagt Lænker om Kongen og hans Folk; men Kongen vil en Dag, naar Nøden er stor, sprænge de Lænker, der binder ham og hans Folk, og da drages den tabte Guldnøgle frem af Kongens Kilde ved Isted.

(Fortalt den 15. September 1939).

SORTE GRET.

I gamle Dage gæstede de Vejfarende ofte Kongskjeld, da den laa nær ved den gamle Hærvej. Sorte Gret kom ogsaa engang til denne Kilde. Hun drak af dens Vand. Det var dejligt Vand med saa ren en Smag, saa Sorte Gret lod Vand fra Kilden fylde paa Kar, for at hun kunde drikke af det undervejs.

(Meddeler 74 Aar).

SLAGET PAA ISTED HEDE.

For mange Hundrede Aar siden var der i Danmark en Konge, der engang kom bag paa en Fjende, som de kaldte Vender. Denne Fjende var kommet ind i Landet over Grænsen Syd for Slesvig. Han ventede at mødes med den danske Konge et Steds oppe i Danmark, men havde forregnet sig, thi de danske Soldater, som Kongen førte, fulgte bag efter Fjenden syd fra. Den danske Hær var paa Skibe sejlet ind ad Slien og var gaet i Land paa Sliens Sydbred.

Da Venderne opdagede, at de blev forfulgte, vendte de, og vilde igen tilbage over Rigets Grænse. Dog, førend de naaede saa vidt, spærrede den danske Hær Vejen for dem. Et stort Slag udkæmpedes nu paa den store Hede, der den Gang var mellem Slesvig og Isted, og de Fjender, der ikke faldt her, flygtede ud til Kysten, for derfra at drage bort paa Skibe, som de røvede fra Fiskere.

(Meddeler, der er født 1857).

PEST-KIRKEGAARDEN.

Ved Siden af den gamle Oksevej, hvor den svinger af fra den nye Landevej Syd for Isted Skovkro og ind over Lyrskov Hede, staar der en lille Samling forkrøblede Egetræer udfør den saakaldte Boksø paa en lille Bakke.

Her er der i gamle Dage begravet en Del Mennesker, som var døde af Kolera, andre siger af Pesten, den sorte Død, der den Gang rasede paa Egnen.

Andre fortæller, at en Del af de Vender, der faldt i Slaget paa Lyrskov Hede, er begravet ind til den gamle Hærvej, paa en lille Bakke over for en Sø. Senere hen er der plantet Egetræer over de Døde, da de viste sig igen paa Lyrskov Hede.

(Meddeler, der er 75 Aar).

SKRÆDDERBAKKEN.

I Isted Skov er der en Bakke, som kaldes Skrædderbakken. For mange Aar siden var en Skrædder en Nat paa Vej hjem. Han blev da overfaldet af nogle Mænd, der slæbte ham ind i Skoven, hvor de plyndrede ham for alt og slog ham ihjel. Skrædderens Lig fandtes paa Bakken, og siden da hedder den Skrædderbakken.

(Meddelerinde paa 75 Aar.)

KONGEMOSEN.

Til Isted kom der omkring ved Aaret 1760 en Del Kolonister. Den Jord, de fik overladt, var Lyngjord, saa det var smaat med Græs til den Ko og den Hest, der hørte med til Kolonistejendommen. I de store Skove ved Isted var der derfor tilstaaet Kolonisterne Græsgange til de Køer og de Heste, de holdt.

Alt som Aarene gik, dyrkede Kolonisterne mere og mere Hedejord op, og Følgen af dette var, at hver af dem holdt mere end en Ko og en Hest. De Kreaturer, de holdt, græssede de stadig i Skovene; Underskoven ødelagdes, men Kolonisterne holdt paa den Ret, de havde.

For nu at faa Ende paa Striden om Græsgangen i Skovene overlod den danske Konge Kristian VII en Mose som fælles Ejendom for Kolonisterne til Græsgang mod, at de gav Afkald paa Retten til Græsgange i Skovene. Denne Mose var Herremosen; men nu gav Kolonisterne den Navnet »Kongemosen«, fordi de fik den af en dansk Konge. Den Dag i Dag kaldes Mosen »Kongsmos« af den jævne Mand paa Egnen og ikke, som det kunde ventes, Königsmoor.

(Meddelt af en Efterkommer efter Kolonisterne, der er 78 Aar).

KJESSELMOS.

Dalen vest for Isted, hvor den stærke Kongekildes Vand har sit Afløb ud til Isted Sø, kaldes i Folkemunde »Kjesselmos«, men mon det rigtige Navn ikke er Kjeldmos? Omkring denne Dal var det, at Kampen om Isted stod den 25. Juli 1850. Ved at grave i den er der fundet baade et og andet, der minder om Kampen for snart et Hundrede Aar siden.

Den Del af den danske Hær, der kom nordvest fra efter Isted til, mødte stærk Modstand. Oprørshæren havde sat sig fast paa Østsiden af Dalen. De danske Soldater gik Vest omkring den, der hvor Isted Kirke nu er, og drev Oprørerne tilbage over Isted, Svanholm og Vest forbi Langsø og Slesvig By. De flygtende Oprørere gik efter Flugten første Gang i Lejr ved Seth Landsby paa Stabelholm.

(Meddeler, født 1851).

FORRAADT.

Da Oprørerne i Aarene mellem 1848-50 holdt den sydlige Del af Slesvig besat, blev Stillingen ved Isted udset og sat i Stand til Forsvar. Overgangen fra Nord over Langsøen til Søens modsatte Side var ikke let, hvis den oprørske Hær skulde gaa tilbage. Der var lang Vej til Passet ved Vedelspang mod Øst og mellem dette og Passene mellem Langsø og Isted Sø samt mellem dem og Arnskov Sø mod Vest, saa en Flugt var ikke let. Den største Afstand var mellem Passet ved Vedelspang og Passet mellem Langsøen og Isted Sø.

I Langsøen var der et Vadested; men hvor det var, vidste Oprørerne ikke; de ledte efter det, men fandt det ikke. En Dag var der imidlertid en Bonde fra Isted, der forraadte, hvor det var.

Efter at Dæmningen ved Vedelspang er forhøjet, er Vandstanden meget højere i Langsøen, end den var i 1850, saa Vadestedet ved over ved Guldholt, hvor Vadestedet var.

(Meddeler, der er født 1851).

EN KÆRLIGHEDS-GERNING.

Ved Gammellund boede der under Krigen 1848-50 en Mand, der var kendt af enhver paa Egnen, fordi han ikke kunde taale at se, at andre led Nød. Han skulde nok gøre, hvad han kunde, for sine Medmennesker, enten de saa selv var Skyld i Lidelsen eller uforskyldt var kommet ud i den.

Da Slaget ved Isted var endt, afsøgte denne Mand Mark, Mose og Eng, der var mellem Gammellund og Isted; han ledte efter saarede og døde. Mangen saaret Soldat, der laa hjælpeløs, kan takke ham for sin Redning. Først sørgede han for, at de Saarede fik en Læskedrik og en Forbinding, derefter for, at de bragtes paa Lasaret. — De Døde, der laa omkring paa Marken, fik ved hans Hjælp en Grav paa Isted Hede.

(Meddeler, der er 75 Aar.)

2. Andre Sagn: Trolde, Nisser, Skattegravere

TROLDEN OG DEN GAMLE ISTED KIRKE.

Ikke ret langt fra Kongskjeld = Kongekilden ved Isted laa der i gamle Dage en Kirke. En Trolde, der boede i en Kæmpehøj i Nærheden af den Borg, der laa ved Sønder Farensted ud til Langsøen, saa sig gal paa denne Kirke. Værre blev det, da Trolden hørte, at en Klokke ringede fra Kirken. Han tog da en stor Sten og kastede den i den Retning, hvor Kirken laa. Stenen ramte dog ikke Kirken; den faldt ned ved en Mose Østen for Isted, ved Skellet mellem St. Mikkel og Nørre Farensted Sogne, og der findes Stenen den Dag i Dag, liggende ved Lyngmos.

(Efter Fortælling af Meddeler, født 1857.)

DE TO KÆMPER.

For mange, mange Aar siden var der to Kæmper; den ene boede i nogle Bakker i Nærheden af Isted, den anden ved en Bakke i Stenderup, Siversted Sogn. Der var kommet de to Kæmper det imellem, at den Isted Kæmpe var gaaet ind i Elmskoven, som den Stenderup Kæmpe betragtede som sin. For nu at faa en Ende paa denne Strid, enedes de to Kæmper om at kaste Sten, enhver af dem ud fra, hvor han boede. Hvor disse Sten saa faldt til Jorden, der skulde Skellet være mellem dem.

Elmskoven blev Grænseskov mellem de to Kæmper, thi de Sten, de kastede, faldt i Skoven lidt Norden for den lille Bæk, der i Folke-munde kaldes Brændevinsbæk (Jydebæk, Helligbæk). De Sten, de to Kæmper kastede, ligger den Dag i Dag, hvor de faldt til Jorden — undtagen en af dem, der er bragt til Slesvig — omtrent i Skellet mellem Strukstrup og Ugle Herreder.

(Efter Meddeler, der er født 1857).

NIS PUG.

I Gammellund boede der en Gang en Nis Pug; det vidste de for ganske vist, fordi der var en Mand, der havde set ham. Denne Nis Pug var ellers altid usynlig; men en Gang, da han tabte sin røde Hue, fik de ham at se. Det var Huen, der gjorde ham usynlig. Han var gammel og graa; han havde Rynker i sit Ansigt, og Skægget var langt og graat. Hans Jakke, var slidt og graa, og paa Fødderne bar han Træsko. Nis Pug fra Gammellund vilde gerne være Venner med alle, bare de lod ham være i Fred og sørgede for lidt Mælk og Grød til ham. — Der var dog en, som Nis Pug ikke kunde lide, som han aldrig kunde slutte Venskab med; det var Katten, og det var, fordi Nis Pug altid fik Skylden for det, Katten gjorde.

(Meddeler, der er 55 Aar.)

NIS PUG OG DEN GERRIGE BONDE.

En Gang for mange Aar siden var det paa en Gaard i Gammel-lund saadan i Hestestalden, at Hestene hver eneste Morgen svedte, saa Vandet drev af dem, og desuden var Manken og Halehaarene filtrede saadan sammen, saa de ikke var til at faa redte fra hinanden.

Om det, der foregik her, tænkte Folk baade det ene og det andet, men saa en Dag klarede det. En Mand gik en Aften forbi, han saa da en lille Mand komme gaaende ud fra Hestestalden. Han bar korte Bukser og en rød Hue. Nu vidste de i Gammellund, at det var Nis Pug, der red Hestene hver eneste Nat. Hvorfor han gjorde det, fik de ogsaa Rede paa.

Nis Pug havde boet paa den Gaard, hvor han nu red Hestene; han var flyttet derfra, fordi de ikke satte Mælk og Grød paa Loftet til ham. Manden paa Gaarden sagde, at de havde glemt det; men andre sagde, at det var af lutter Gerrighed. Derfor var det, at Nis Pug hævnede sig ved at ride den gerrige Bondes Heste ved Nattetid.

(Fortalt af 55 aarig Meddeler.)

SKATTENS VOGTERE.

Der fortælles, at der i Nærheden af Svanholm, ikke langt fra Langsøen paa Isted Grund, er nedgravet en stor Skat, da der engang var Krig i Landet. Den ligger i en stor Kiste, der er gravet ned i Jorden. Den kan kun hæves en St. Hansnat i Midnatstimen.

Engang for mange Aar siden var der en Mand, der vilde hæve Skatten. Han gik en Aften hen for at frilægge Kisten med Skatten. Han naaede ned til Kisten og stødte mod den med sin Spade. I det samme slog Domkirkeklokken i Slesvig et. I samme Øjeblik var Manden omringet af en Mængde Trolde, de rev og sled i ham, som om de vilde rive ham i Stumper og Stykker. Troldene raslede med Jernlænker, bandt Manden med dem og slæbte ham væk fra, hvor Skatten laa. Da Manden kom til sig selv igen, laa han inde paa Marken, et Stykke borte fra Svanholm. Det værkede over hele hans Krop; det var, som var hans Ben og Arme brækkede.

Manden sagde sidenhen altid, at han aldrig mere vilde prøve paa at hæve Skatten. En Gang var nok for mig at falde i Fandens Kløer, aldrig mere!

Skatten ligger den Dag i Dag endnu ved Svanholm og venter paa, at den skal komme, der er stærk nok til at kunne hæve den.

(Fortalt af 74 aarig Meddelerinde.)

3. Hekse og Troldmænd

FANDENS OLDEMOR.

En Meddeler, der er født 1860, fortæller: En gammel Kone, der har røde Øjne, et rynket Ansigt, en lang spids Næse og en kroget Ryg, er i Tjeneste hos Fanden; hun holder Hus for ham. Hun vogter Porten til Helvede. Porten til Helvede slaar hun op for den, der kommer, og slaar den i igen med et Brag, naar den paagældende er traadt indenfor. — Denne Kvinde er Fandens Oldemor.

Hun fik denne Stilling hos Fanden, fordi hun, da hun kom til Helvede, kom farende saadan, at der stod Ild ud fra hende, og ved denne Ild tændtes Ilden i Helvede.

DEN KLOGE SMED.

En Mand fra Isted, der hed Hans Jørgen Matzen, havde altid Uheld med de Køer, han holdt paa sin Ejendom. Lagde han sig en Ko til mere end dem, han plejede at holde, da døde der altid en eller anden Ko. Han klagede sin Nød til andre, ogsaa til en Slægtning, Karl Bøhme,

der var Nabo. Denne gav ham det Raad at gaa til den kloge Grimmerup Smed for at hente Hjælp hos ham.

Saa gik Hans Jørgen Matzen en Dag fra Isted til Grimmerup, hvor han traf Smeden hjemme. Han fortalte, i hvilket Ærinde han kom. Da Smeden havde hørt paa ham, sagde han: »Du har en Nabo, der misunder dig alt det, du gør; han er Skyld i alt, hvad der sker af Ulykker for dig. — Skal jeg vise dig den Mand, som altid volder dig Fortræd?« Jo, det vilde Hans Jørgen Matzen hellere end gerne have. Smeden gav ham et Spejl i Haanden: »Se der, her ser du Manden«, sagde Smeden.

»Hvad? Det er jo min Nabo og Slægtning! Han raadede mig til at hente Raad hos dig«. Smeden sagde nu: »Det er ham, der er Skyld i, at du mister dine Køer og i alle andre Ulykker hos dig. Og saa kan jeg sige dig, at han gør ondt for dig, hver Gang han kommer at laane et eller andet hos dig. Derfor tag mod det Raad af mig: Du skal fra nu af ikke udlaane det mindste til din Slægtning, da han saa ikke har Magt til at volde dig Fortræd og Ulykker«.

Hans Jørgen Matzen gjorde fra nu af, som den Grimmerup Smed havde sagt. Hvor meget Karl Bøhme tryglede og bad, saa udlaante han intet til Svogeren. Efter den Tid døde der ingen Køer, naar han til lagde sig en ny Ko.

(85 aarig Meddeler).

EN TROLDMAND.

En Mand fra Isted sagde til alle og enhver: »Jeg er en Heks«. Han vedblev med at sige det, saa Folk fra Egnen tilsidst troede paa det. Herefter var det ham, der fik Skylden for alt det, der var mellem Himmel og Jord af Ulykker og Skarnsstreger.

Kom Manden gaende et Steds hen, hvor de var ved at bære Foder til Grisene, da kastede de det væk, da de var af den Mening, at han havde forhekset Foderet. Mere end en Gang hændte det, at de, hvor Manden var kommet ind, ikke fik Smør, hvis de var ved at kærne Fløden. Da var der jo ikke Tvivl, Manden fra Isted var en Heks.

Heksens Svoger og Nabo enedes om at rejse til en Heksemester, der boede i Braderup; de vilde have Rede paa, om Manden virkelig var en Heks. Heksens Kone laa altid syg, og Folk sagde, at han havde forhekset sin egen Kone. Det fortalte de til Heksemesteren, og da han havde set lidt paa noget af den syge Kones Haar, som de havde bragt med, sagde han: »Konen er forhekset«. Han spurgte: »Vil I se Heksen?« Det vilde de nok. »En ad Gangen skal I se i Spejlet«, sagde den kloge Mand.

Den første, der saa i Spejlet, var Heksens Nabo; han sagde der-

efter ingen Ting. Derefter var det Heksens Svoger, der saa i Spejlet. Da han havde set lidt, sagde han: »Billedet, jeg ser, er min Svoger«. (Efter Meddeler, født 1861).

EN TROLDMAND.

For godt et hundrede Aar siden var der en Mand her, som var en af den Slags, der kunde noget mere end spise Brød; de sagde, at Manden kunde hekse. Noget egentlig Bevis for det havde dog ingen; men Folk troede det.

En Sommerdag var der mange Folk paa Isted Mose, og den Mand, som de mente var en Heks, var der ogsaa. De talte med hinanden om, at Krager aldrig slog sig ned paa Mosen, men altid fløj hen over i stor Højde. Manden sagde ingen Ting til den Snak; det saa ud, som tænkte han sig om. Da de andre saa tav, sagde han: »Da skal jeg faa alle de Krager, der flyver hen over Mosen, til at sætte sig ned her«. — »Kan du det, da prøv paa det«, sagde de andre. »Det har jeg slet ikke Behov at prøve paa«, var hans Svar, »se Jer omkring!« Det gjorde de, og da saa de, at det ligefrem vrimlede med Krager, hvor de saa end saa hen.

Lidt efter lidt blev Kragerne, der havde slaaet sig ned paa Mosen, mere og mere nærgaaende. De hakkede til dem, der var paa Mosen, saa disse blev bange og lidt efter lidt flygtede saa den ene og saa den anden. Kun den Mand, der havde faaet Kragerne til at slaa sig ned paa Mosen, lod de være i Fred.

Efter nogen Tid lettede alle Krager og fløj skrigende bort. Nu vidste alle dog med Sikkerhed, at Manden fra Isted var en Heks.

(Saadan fortæller en 75 aarig Meddeler).

4. Spøgelser

DET KNARKENDE SPØGELSE.

En Nat gik der en Mand paa den Vej, der fra Isted Skov fører til Isted Sø. Han hørte da, at der hen over Marken ovre fra Isted kom noget, der knarkede, som var det en Vogn, der kørte. Da denne Lyd var ud for Manden, foer den i en rasende Fart tværs hen over Vejen og fortsatte videre øster paa for Vejen.

Den knarkende Lyd er et Spøgelse, der hver eneste Nat Aaret rundt i Midnatstimen farer fra Vest imod Øst. Der er ingen, der har set dette Spøgelse, men der er mange, som har mødt den knarkende Lyd, som farer hen foran den, der gaar paa Vejen.

(Meddeler, der er født 1857).

EN PUDELHUND.

Der er mange Mennesker, der for en 50 Aar siden, naar de gik ad den Fodsti, der gaar paa Nordsiden af Isted Sø om efter Gryde Skov til, mødte en sort Puddelhund. Kom de gaaende paa Fodstien i Tiden mellem Klokken tolv og et i Midnatstimen, da var de ogsaa sikre paa at mødes med Puddelhunden; den var da paa Vej efter Isted til. De sagde den Gang, at det var et Menneske, der var forvandlet til en Puddelhund, fordi det ikke kunne finde Ro i sin Grav. (Meddeler, der er 75 Aar).

5. Folketro, Folkeraad

TJØRNEN.

Lige over for Isted Skovkro paa en Mark Øst for Landevejen staar der en Tjørn. Den vokser ikke mere; den er sygnet hen af Alderdom. Dens nøgne, bladløse Grene er endnu ikke faldet fra den udtørrede Stamme. Tjørnen er ikke til Pryd for sine Omgivelser, og dog faar den Lov til at forblive paa den Plads, hvor den har vokset sig stor. Ingen vil have dens tørre Ved, og hvorfor?

Der er en Gang hensat en stor Ulykke i denne Tjørn. Der fortælles, at naar man rydder den eller volder den Skade, da gaar Isted Skovkro op i Luer. Det Menneske, der forgriber sig paa Tjørnen, kommer ud for en Ulykke, der koster det Livet. (Meddeler, der er 71 Aar).

LIGKISTESØM.

Et Søm fra en Ligkiste, der er gravet frem fra et Gravsted paa Kirkegaarden, kunde bruges til at holde en Genganger borte. Et saadant Ligkistesøm holder Gengangere paa Afstand fra det Sted, hvor det er henlagt eller slaet i Dør, Dørtærskel eller hvor som helst. — Af den Grund var det, at et Ligkistesøm i gamle Dage var eftertragtet af de allerfleste voksne Mennesker. (Meddeler, født 1863).

»HYESLYD« = LEJEFOLK.

De Folk, der havde hyret (= lejet) en ny Bolig, skulde sørge for, at de havde Brød med fra det Sted, de fraflyttede, til den Bolig, de havde lejet, den Dag, de flyttede ind. Dette Brød skulde ind i den nye Bolig, før de flyttede Bohave ind. Gjorde de det saadan, da kom de aldrig til at savne Brød, saa længe de boede paa Stedet.

(Meddeler, født 1860).

TYV VISES.

Naar en Tyv drev sit Uvæsen, da kunde de gamle faa at vide, om den, som de havde mistænkt, ogsaa virkelig var Tyven. De skulde tage et Sold og en Saks, der var arvet. Soldet skulde de hænge saaledes, at det hvilede paa Saksens Spids. Nævnte de saa Navnet paa den, som de havde mistænkt for et Tyveri, da vilde Soldet dreje sig omkring, hvis han var Tyven. (Meddeler, der er 77 Aar).

FEJESKARN.

Det Skarn, der ligger paa Gulvet fra det gamle ind i det nye Aar, skal fejes sammen Nytaarsdagsmorgen, før Folk, der bor i Huset, sætter sig til Bords for at spise Morgenmad. Bæres Skarnet saa til Kirkegaarden og strøs ud der, da er de, der bor i Huset, fri for at plages med Utøj i det nye Aar. (Meddeler, der er 77 Aar).

FOLKETRO VED BRYLLUP.

Stormede det Bryllupsdagen, naar et Brudepar var paa Vej fra Hjemmet til Kirken og herfra tilbage, da stod det ilde til for det unge Par, thi i Ægteskabet blev det kun til Ufred og det endte med Skilsmisse for dem.

Man fortalte, da jeg var ung, siger den 85 aarige Meddeler, at da et ungt Par herfra skulde holde Bryllup, og det stormede den Dag, da blev Brylluppet af den Grund udsat til en anden Dag.

GODE RAAD.

Den Saks, hvormed der er klippet Negle, eller den Kniv, der er brugt til at skære Negle med, skal man enten ridse eller skrabe med i Træ, da en Heks ellers kan volde Fortræd med disse Redskaber.

Afklippede lange Neglestumper skal klippes til smaa Stykker, da en Heks ellers kan bruge dem til baade at forhekse Folk og Fæ med.

De Neglestykker der afkippes af et Ligs Finger eller Taa, skal lægges til Liget i Ligkisten og begravnes sammen med den Døde, da han saa ikke kommer til at gaa igen. (Meddeler, 74 Aar).

Den, der vil undgaa at faa Tandpine, skal en Fredag Aften enten klippe eller skære Neglene paa Tærne og derefter straks samle Neglestumperne sammen og kaste dem paa flammende Ild. Den, der gør saadan, faar siden hen ikke Tandpine. (Meddeler, 75 Aar).

Udbredt er den Folketro, at Nattedug er giftig. Et Menneske, der sover uden Tag over sit Hoved, kan blindes af den Nattedug, der falder paa dets Øjelaag. Den, der blindes paa denne Maade, kan faa sit Syn igen ved at vaske sine Øjne i helligt Kildevand.

(Meddeler, der er 77 Aar).

KORSET.

I Folketroen havde et Kors for en 30-40 Aar siden endnu meget at sige. Det kunde standse næsten alt det, der var af det onde.

Over en Sølv mønt, hvorpaa der var et Kors, under Tærskelen til en Dør kunde en Heks eller andet Menneske, der havde ondt i Sinde, ikke passere.

Naar en Sølv mønt med Kors paa blev lagt ned i Jorden under et Markled, da kunde de, der vilde ind for at øve ondt, ikke gaa igennem.

Naar et Menneske bar en Sølv mønt paa sig, hvorpaa der var et Kors, da prellede alt det onde af paa ham. (Meddeler, født 1857).

ET GODT RAAD.

Der er Mennesker, der helst ser, at deres Pengepung altid er fyldt med Penge. Formaar de ikke det, brugte de Raad i gamle Dage.

Et saadant pengegridsk Menneske skulde fange en levende Muldvarp, straks flaa Skindet af den og af dette sy en Pengepung. En saadan Pung holder paa Penge, og Ejeren kommer aldrig ud for at fattes Penge.

(Meddeler, der er født 1857).

VINDÆG.

Den Høne, der lægger Vindæg i Stedet for rigtige Æg med Skal om, er syg. En saadan Høne kan blive rask igen, saa den lægger rigtige Æg, hvis der gives den Kalk fra Sten paa et helligt Sted.

Her paa Egnen gik de til det Sted ved Langsøen, hvor Guldhalm Kloster før laa. De ledte her efter Murstensbrokker hvorpaa der sad Kalk. Denne Kalk pillede de af, tog den med hjem og gav Hønsene den. De Høns, der havde faaet saadan Kalk lagde aldrig Vindæg.

(Meddeler, født 1857).

MIRE = MARE.

Det Menneske, der under Søvn bliver overfaldet af Mareridt, havde mangen Gang ondt af det lang Tid derefter. Dog Maren kunde hindres i at overfalde et sovende Menneske. Her i Isted var to Raad kendte.

Den, der frygtede Mare, skulde tage en Bihat over sit Hoved og lægge sig til at sove, da var han sikret mod et Overfald, thi før Maren kunde overfalde sit Offer, skulde den først tælle alle de Huller, der var i Bihattens Net, og saa langt kunde Maren ikke tælle.

Det andet Raad er følgende: Det var sjældent, at der var et Nøglehul i den Dør, der var til Sovekammeret, men et eller andet Hul var der altid i Døren, og ind ad det kunde Maren altid slippe. Dette kunde hindres ved at sætte en spids Pind i de Huller, der var i Døren. Da kunde Maren ikke komme ind. (Meddeler, der er 70 Aar).

DEN SORTE FUGL.

En Gang for mange Aar siden var Folk ude for det Særsyn, at Solen ikke skinnede paa Trods af, at der ved Dagslys ikke var en eneste Sky paa Himmelen, og saadan hengik der flere Dage i Træk. Det var Folk jo ikke vant til at se, naar der var klar Himmel; ingen vidste at fortælle, at sligt var hændt før.

Saa en Dag var der en Mand fra Isted, der havde det Held, at han fik at se, hvorfor Solen ikke skinnede. Da han og en Nabo talte sammen om det, brød Solen pludselig frem; da saa de begge to, at en vældig sort Fugl fløj bort fra Solen. Ser vi det, raabte de to i Munden paa hinanden, det var denne Fugl, der har taget Solens Lys alle de Dage, da den ikke skinnede.

(Efter Meddeler, der er 85 Aar).

STAALORMEN.

Paa Isted Egnen er Folk mere rædde for at mødes med en Staalorm, end de var (er) for at mødes med en Hugorm. — De sagde (siger): En Hugorm kan man løbe fra, men ikke fra en Staalorm, da den, hvis den har i Sinde at bide og ikke kan hugge sine Tænder i sit Offer, da bider sig fast i sin egen Hale og løber som Hjul efter den, den vil overfalde. Yderst farlig er Staalormen, før Solen er staaet op, ved Middag og om Aftenen, efter at Solen er gaet ned. Til disse Tider paa Døgnet er et Bid af en Staalorm livsfarligt.

(Meddeler, der er født 1863).

6. Varsler

TJØRNEN VED RUDEBUSK.

En Meddeler fortæller: Naar der vokser en Tjørn op ved Rudebusk, en lille Skov eller et Krat, om man vil, ved Isted Sø, da er der Krig mere grusom end nogen Sinde før. En Fjende er i Landet. Naar Nøden er stor, kommer der en Kvinde ridende paa en hvid Hest ud

fra Tjørnen. Hun sætter sig i Spidsen for Landets egne Børn og jager Fjenden ud af Landet.

KONEN SPAAR KRIG.

En gammel Kone, der levede for en 40 Aar siden i Isted, sagde en Gang: Under en Storkrig i Verden falder der mange, ikke alene Soldater, men ogsaa Mænd, Kvinder og Børn, der er hjemme, saa mange, saa de ikke kan tælles. Saa stort et Mandefald bliver der, at der kun bliver faa Mænd tilbage, og de Kvinder, der er i Live, slaas da to om een Mand. (Meddeler, der er 75 Aar).

GOTTRUP MOSE.

En Mand fra Isted kom en Dag for mange Aar siden til en Mand, der hed Graumann, født omkring ved 1830, og fortalte følgende: Han havde set, at Gottrup Mose var blevet til en Græsmark. Han sagde endvidere: Naar det er saa vidt, at der græsser Køer paa Gottrup Mose, da raader der en Regering i Landet, som vil genindføre Livegenskabet. Den naar det ikke, fordi Staten gaar til Grunde, inden Regeringen naar at fuldføre sin Plan.

Efter 1920 er Gottrup Mose dyrket, der græsser nu Kvæg paa gode Græsgange. Et Rige gaar nu til Grunde efter en Storkrig 1939-45, efter at det ved Lov søgte at lægge Baand paa Bondestanden. Manden, der har forudsagt dette, har altsaa faaet Ret.

(Meddeler, der er 76 Aar).

EN TJØRN, DER VARSLER.

Meddelt den 30. Maj 1944 af en Meddeler, der er født 1851 i Kurborg.

Lidt Vest for Vejen fra Stolk ved Isted Sø, ved noget Krat, vokser der en Tjørn. Engang fænger denne Tjørn Ild, og den brænder af ned til Jorden. Dog sker det først, naar Verden hærges af Krig, og et stort Rige gaar derefter til Grunde.

VOGNEN UDEN HESTE.

En 86 aarig Meddeler fortæller: Da jeg var en stor Dreng, fortalte de, at en Kone, Maria Hansen, en Morgen, da hun stod ved sit Hus i Isted, saa, at der drog mange Mennesker nordpaa vesten for Hærvejen henover Marken mellem to Række Træer. De kom fremad i en rasende Fart; Overkroppen var kun at se, Ben havde de ikke til at løbe eller at gaa paa. Det var, som om de blev kørt, men Heste, der kunde trække de Vogne, var der ikke at se. De Mennesker, hun saa, fulgte i smaa Flokke i nogen Afstand efter hinanden. — Det var

Biler paa den nye Landevej, der er lidt Vest for den gamle Hærvej ved Isted, Konen saa.

FORVARSEL PAA DEN NYE VEJ.

Noget efter, at Landevejen Flensborg-Slesvig i 1840 var anlagt, var der en gammel Kone, der sagde: »Jeg saa, at der til hver Side af den nye Vej voksede Træer, saa langt man kunde se«. Konen saa ogsaa, at der paa den nye Vej kørte Vogne, hvorfor der ikke var spændt Heste; de kørte af sig selv.

Der hengik mange Aar, før de Forvarsler, Konen havde set, blev til Virkelighed. Det første, der skete, var at der plantedes Træer paa begge Sider af den nye Vej. Atter hengik der ikke saa faa Aar, da kørte de Vogne paa Vejen, foran hvilke der ikke gik Heste.

(Efter 85 aarig Meddeler).

TOG I FORVARSEL.

En Mand, der hed Graumann, var født i Isted 1830. Han saa engang, da han var ung, at der kørte et Tog hen over Isted Jorder. Dette Tog kom kørende fra Gammellund og kørte øster paa over efter Stolkmark til, hvor det forsvandt bag Bakken ved Stolk. Det var Forvarsel, Graumann saa.

Graumann er ikke den eneste, der har set et Tog køre hen over Isted Jord fra Vest til Øst i Forvarsel, og de siger her paa Egnen, at der en Gang anlægges Jernbane, fortæller en Meddeler, der er 81 Aar.

EN JULESKIK.

Før holdt man paa, at den Askemødding, der laa ved Huset, blev jævnet og glattet Juleaftensdag, da der saa Juledagsmorgen kunde tages Varsel, hvis der var Aftryk eller Spor at se paa den.

Var der et Aftryk af en Haand at se, da var det sikkert, at en af dem, der boede i Huset, blev gift før næste Aars Jul. Der var ogsaa dem, der sagde, at et Aftryk af en Haand paa en Askemødding Julenat varslede et Barns Fødsel i Huset før næste Aars Jul.

Var der i Askemøddingen traadt et Fodspor af et Menneske, saa det kunne ses Juledagsmorgen, da var det sikkert, at der før næste Aars Jul døde en af Familiens nærmeste. (Efter afdød Meddeler).

7. Sæd og Skik.

KARLEGILDE.

Den Fredag, der laa St. Hansdag nærmest, var der i min Ungdom Karlegilde; senere hen er dette Gilde lagt hen til sent Efteraar, fortæller den 77 aarige Meddeler.

Fredag Formiddag red de Karle, der var i Isted, efter Ringen; det var paa Gaden ud for Isted Kro. Efter endt Ridning, naar Rytterne havde faaet deres Konge, Karl, Dreng og Fristikkere, red de i Flok og Følge rundt til hvert Hus i Isted By samt hos Udflytterne og indbød her enhver voksen til Gildet. Hvert Sted fik hver Rytter et Glas Brændevin at drikke. Alle drak af et og samme Glas. Alle Ryttere, der under denne Ridetur faldt fra Hesten, var Sandryttere; de skulde som Tegn paa denne Værdighed bære et Halmbaad.

Fredag Aften var der paa Isted Kro Dans for Rytterne og de Piger, som de havde indbudt forud for Gildet. Her uddeltes de Gevinster, som Pigerne havde købt til Konge, Karl og Dreng. Til Dans blev det den Aften ikke ret meget, thi alle Karle havde Eftertørst efter alle de Brændevinssnapse, de havde nydt om Eftermiddagen, og den slukkede de ved Brændevin og Øl.

Søndag Eftermiddag mødte Karle og Piger hos Kongen. Herfra gik de, ført af Kongen og hans Pige, Dronningen, i Optog med Musik foran til Kroen, hvor Kaffebordene stod dækkede. Til Kaffen spiste de Sukkertvebakker. Derefter var der Dans. Hen ved Aften gik alle hjem for at spise Aftensmad. Om Aftenen mødte alle de, der om Fredagen var budt med til Gilde.

Henved den Tid paa Aftenen, som de ellers plejede at kalde Sengetid, var der fælles »Mokbord«. »Mok« var en Slags Toddy, der var sat paa Bordet i Kander, hvoraf de hældte paa Glassene. Ved Dans og Drik holdt de sammen til langt ud paa den lyse Morgen.

Den følgende Søndag holdt de om Aftenen »Rigtigkei« = Afregning. Da betalte de alt det, Gildet stod i, af Adgangspengene, som de indbudte havde betalt. Var alt klaret, da var der endda Penge tilovers. De omsattes i Mok. Derefter var der Dans.

Mandagen gik alle Karle rundt hos dem, der var budte med til Gildet, og bad her om Æg, Flæsk og Pølser. Alt hvad de fik sammen paa denne Maade, bragte de hen paa Kroen. Om Aftenen kom saa alle Karle og Piger sammen her. De fik Flæskeæggekage og hen paa Aftenen fik de Brød, hertil spiste de Pølser og den Rest af Flæsk, der ikke var brugt til Flæskeæggekagen. Til Maden drak de Øl og Brændevin i rigeligt Maal, saa de var godt tilpas ved Midnatstid, naar hver gik til sit, for Tirsdag Morgen igen at kunne tage fat paa den daglige Dont. Saadan holdtes der Karlegilde i Isted, da jeg var fjorten Aar, fortæller Meddeleren.

FOK.

Det sidste Kornneg, de bandt af Aarets Høst, blev kaldt Fok. Dette

Neg bragte de hjem til Gaarden, undertiden smykket med Blomster. Det var den Pige eller den Kone, der havde bundet det sidste Neg, der bragte Fokken hjem. Bag den, der bar Fokken, fulgte alle Høstfolk. Hjemme tog de alle Opstilling ved Gaarden foran Huset. Her strøg de Leen. Da var det paa høje Tid for Madmoderen at gaa ud til Høstfolkene og byde hver den, der havde høstet, en Snaps Brændevin, thi gjordes der ikke saadan, da gik alle til Kaalhaven og mejede Grønkaalen ned.

Havde hver faaet sin Snaps Brændevin, da bragte de Fokken paa Plads. Det var ved Siden af Husdøren; fra denne Plads fjernede intet Menneske noget af Fokken; den var overladt til Blæst, Fugle og Høns.

Om Aftenen den Dag, de havde faaet Fokken, var der Gilde. Alle, der havde hjulpet til ved Høsten, var budt med. — Derefter var der Dans i Pisselen, hvis der ikke var Plads nok her, paa Loen. Til Tonerne fra Harmonika og en Redekam. — Den første Dans fik den, der havde bragt Fokken hjem; det var Bonden selv eller hans Forkarl, der skyldte Fokmoder denne Dans. — Kaffepuns og Grog drak de ind mellem Dansen. De spiste Brød med Paalæg og drak Snaps og Øl hertil.

»Fokgil« = Fokgildet holdt sammen paa dem, der var med til det, til ud paa Morgenstunden, og hver var da godt tilpas, ikke til at tage fat paa Arbejdet, men til at hvile til op paa Formiddagen.

(Meddelt af 78 aarig Mand).

HØSTSKIK.

Jeg husker fra den Tid, da jeg var en stor Dreng, at der var Folk, der overholdt følgende nøje, fortæller den 75 aarige Meddeler:

Det første Kornneg af Aarets Høst satte de stiltiende hen, enten det saa var i Laden eller paa Loftet. Straks efter, at det var gjort, sagde de, der satte Neget: »Mus, då hest du din, låt mi behålen min = Mus, der har du dit, lad mig beholde mit.

For at Musen ikke skulde komme fra Marken til Huset, skulde man ikke glemme at strø af det sidste Kornneg ud over Marken, før det læssedes paa Vognen. Var det gjort, da skulde der siges: »Dat kannst du hem'n Mus« = det kan du have, Mus«. De, der gjorde det saadan fik kun faa Mus i Huset og dermed i Kornet den Vinter, der fulgte.

TØRVEBONDENS HJÆLPER

For halvfjerds Aar siden var der en Mand i Slesvig ved Navn Siegers, som hvert Foraar hjalp den Isted Tørvebonde med Havre til Sæd. Det var dengang saadan for de Isted Tørvebønder, at de om Foraaret

ikke havde en eneste Havrekærne til Saasæd, ej heller havde de rede Penge til at købe Havre for; men Siegers hjalp. Han købte Havre i Angel og kørte den til Slesvig. Her hentede saa de Isted Folk den Havre, de skulde bruge til Sæd, uden at give rede Penge for den.

De første Tørv, de Isted Folk i Forsommertiden kørte til Slesvig, leverede de Siegers som Betaling for den Havre, de havde laant af ham.
(Meddeler, der er 85 Aar).

»OSTERFYR« = PAASKEBLUS.

Da jeg var en ti-Aars Dreng, fortæller den 77aarige Meddeler, talte man om, at de i min Bedstefaders Tid til Paaske afbrændte Blus paa Bakkerne her ved Isted, saa disse Blus kunde ses vidt omkring. Disse Paaskeblus skulde skræmme de onde Aander bort fra Egnen.

(Denne Skik, der her er meddelt, er enestaaende i mine Samlinger og kendes ikke fra andre Egne i Sydslesvig. Meddeleren nedstammer fra en ved Aaret 1750 indvandret Kolonistfamilie. Maaske er den meddelte Skik bragt til Egnen af Kolonisterne. — Dog taler imod det, at Efterkommere efter Kolonister i Havetoft, Store og Lille Solt, Siversted og Nybøl Sogne ikke ved at meddele, at de har hørt Tale om en Skik med Paaskeblus. A L.)

HUNGERVOGNEN.

De Folk, der boede i Isted og holdt Køer og Heste, kørte næsten hver Vinter — hver eneste en — mindst en Gang »Hungervognen« øster paa ind over Angel for her at købe Rug- Havre- eller Hvedehalm til Køer og Heste. Om dem, der var ude i dette Ærinde sagdes der: Han kører med »Hungerwåg = Hungervognen.

Navnet »Hungerwåg« kendes endnu den Dag i Dag.

(Meddeler, født 1857).

STORE OG SMAA TUSIND.

De Isted Tørve- og Kartoffelbønder var kendt viden om, fordi de ikke tog det saa nøje med Ærligheden naar det gjaldt Salg af Tørv og Kartoffler.

Tørv solgte de efter Tusind, det vil sige, de maalte de Tørv, de solgte, i et Maal, der skulde holde et Hundrede. Hvis nogen talte et saadant Maal Tørv efter, og Tallet ikke var der, da fik han, naar han paatalte det, til Svar: »Det er store Tørv! Maalet er til et Hundrede smaa Tørv, i Maal af disse er et Tusind smaa Tørv, jeg sælger kun smaa Tørv«.

Kartoffler solgte de ogsaa efter Maal. Dette Maal var en Skæppe, otte af disse Maal var en Tønde; hver Skæppe var strøget Maal, og saa

fik Køberen paa en Tønde endda en halv Skæppe i Tilgift. Ved denne Maade at sælge Kartofler paa stod den Isted Bonde sig godt, thi strøget Skæppemaal var ikke mere end 20 Pund Kartofler. Fyrretyve Pund paa hver Tønde snød de Køberen for; af disse fyrretyve Pund gav den Isted Bonde ti Pund, den halve Skæppe, igen som Tilgift paa en Tønde, saa de kunde stryge de tredive Pund i egen Lomme.

(Meddeler, der er født 1851.)

STADSVOGENEN.

Hvert Sted i Isted, hvor de holdt Heste, havde de en Vogn, som de kaldte Stadsvognen (Stådwåg). Den brugtes ikke ofte, højst et Par Gange hvert Aar udover, naar de skulde til Ligfølge. Den ene Gang om Aaret var, naar de skulde til det kendte Ægidius-Marked i Slesvig, thi Stadsvognen var den Vogn, hvorpaa flest Mennesker kunde faa Plads. — Dog, kom de i Knibe for en Vogn, naar de kørte Gødning, saa tog de ogsaa Stadsvognen i Brug hertil. I saa Tilfælde rensede de Vognen derefter med Skrubber og Vand, før den igen sattes paa Plads i Pisselen, hvor den, skilt ad, henstod naar den ikke var i Brug.

(Meddeler 85 Aar).

GULVSAND.

Før, da der i ethvert Hus paa Landet var Teglstengulv, var det langt fra hver Kones eller Piges Sag at strø Sand paa Gulvet, saa det var gjort rigtigt; det skulde læres, og mange lærte det aldrig. Var der strøet Sand paa Gulvet, da skulde det fejles til Rette med en Kost, der var bundet af Halm eller af fin Lyng, helst Rævingelyng. Der var Korer og Piger, der med en saadan Kost kunde feje de fineste Mønstre i Sandet paa et Teglstengulv.

Pisselens Teglstengulv fejedes hver eneste Lørdag, om det saa var brugt eller ej i Ugens Løb; derefter strøede de Sand paa ny, fejede det til Rette med Kost til de fineste Mønstre over Gulvet, saa Pisselen atter stod rede til at tages i Brug.

(Meddeler, født 1857).

OM ISTED SMED.

Martin Hansen hed den Mand, der var Smed i Isted før 1870. Han kendte ikke til at brænde Smedekul paa sin Esse; han holdt sig enten til Træ- eller Tørvekul. Kneb det med den Slags Brændsel, da klarede han sig med de rigtige Isted Tørv. Til at tænde op med paa sin Esse tog han hver Morgen en Glød fra sit Køkken; den bar han i en forslidt Træsko over i sin Smedie og tændte Ild paa sin Esse ved den.

(Meddeler der er 85 Aar)

»DONNERHAMMER« = DUNHAMMER.

Hvert Aar ved Efteraarstid var der før mange, der gik til Isted eller Langsøen og skar Dunhammer. Disse Dunhamre brugtes til forskelligt.

Kolben tørredes; derefter dyppedes den i flydende Tælle og brugtes saa, naar de havde tændt den ved Ilden, til at lyse med, naar der skulde sættes Brød i Ovn.

De Dun, der var paa Dunhammerkolben, plukkedes af og gemtes. De var gode at have ved Haanden, hvis en eller anden havde Tandpine. Dunene lagdes i en Linnedpose; den lagdes paa den Kind, hvor Tandten værkede; da fortog Tandpinen sig snart.

(Efter Meddeler, der er 75 Aar)

JULESTING.

Alle Mennesker havde før mere travlt ind under Jul, end de har nu til Dags. Alt Arbejde skulde gaa rask fra Haanden, thi Julen varede den Gang fra Juledag til Helligtrekonger, og i den Tid skulde ingen tage sig andet for end den daglige Syssel. — Naar en Kone eller Pige hjalp sig sløjt fra sit Arbejde, da sagdes der til dem: »Du er vel nok ved at lave Julesting«. — Koner og Piger, der syede med lange Sting, fik at høre, at de syede med Julesting.

Julegaven 1945

Julegaven fra »Sønderjydsk Maanedsskrift« er i år indholdsfortegnelse til alle de årgange, der hidtil er udkommet af tidsskriftet. Det er udarbejdet af biblioteksassistent Aage Bonde i Flensborg, en trofast medarbejder igennem mange år, og det gør brugen af de gamle årgange langt lettere, end det hidtil har været muligt.

Redaktionen håber, at vore holdere vil forstå, at »Sønderjydsk Maanedsskrift« derved har faaet en ny værdi for enhver, der vil søge et eller andet emne deri. Det har været månedsskriftet muligt at udkomme uhindret også i ufrihedens og krigens tid. Vi håber at kunne fortsætte i det gamle spor og sender alle vore læsere ønsket om en glædelig jul og et godt nytår for os alle sammen, for vort gamle, frie land og for hele Norden.

Redaktionen.

Den kongelige Porcelainsfabrik
& Fajancefabriken Alumina A/S

AKTIESELSKABET

BING & GRØNDAHL'S PORCELLÆNSFABRIK

KONGELIG HOF LEVERANDØR

Roman om Besættelsen

WILLY-AUGUST LINNEMANN

Natten før Freden

Romanen begynder Syd for Grænsen, i Omgivelser, hvor det allerede under fredelige Forhold kostede at være dansk, og den ender i Besættelsestidens og Modstandsbevægelsens København; Dagmarhus og Shellhuset er Skueplads for nogle af dens Optrin. 7 Kr. 75 Øre. Hidtil 7 Oplag. Ialt

25.000

Har De læst Forfatterens første Bog: »Sangen om de lyse Nætter«. Roman fra Sønderjylland . 2. Oplag . Kr. 6,75.

GYLDENDAL

Tør-Elementer
 VERDENS ÆLDSTE OG BEDSTE

*Støt de
 sønderjydske Indsamlinger*

DANSK MASKINOPLAG ^{A/S}

(JØRGEN M. HANSEN)
 Aabenraa - Telf. 2044

Sønderjyllands ældste og største Specialforretning i Maskiner
 for Landbruget.

Brug Sønderberg Garn fra

^{A/S} **Det Nordiske Kamgarnspinderi**

Sønderberg

Haderslev Klædefabrik

M. Schaumann

HADERSLEV

„UNION“

Korn- og Foderstofimport A/S
 Aabenraa

Skive

Tømmerhandel A/S

Skive

**Sønderborg
 Andelsmejeri**

**Aabenraa
 Andelsmejeri**

Aalborg Mælkekompagn
 Aktieselskab
 Aalborg

Tønder Mejeri

Telefon 186

Carl M. Cohr's

Sølvvarefabriker

Aktieselskab

Fredericia

Reserveret

„B“.

Aktieselskabet

Køge Trævarefabrik

Køge

Vilh. Jensen

Murermester . Cementstøber
 Tagsten . Mursten . Rør

Brande . Telf. 153

Hede Niensens Fabriker A/S

Cykler - Cykledele - Radio
 Horsens

Louis Petersen

Rør- og Sanitetsforretning

Sønderborg

Telf. 2060 (fl. Led.)

MORSØ STØBEGODS.

AKTIESELSKABET
N. A. CHRISTENSEN & CO.
 KONGELIG HOFLEVERANDØR
 NYKØBING MORS

SLÆGTSFORSKERENS BIBLIOTEK

Historisk Samfund for Sønderjylland

udgiver „Sønderjydske Aarbøger“ III. Række, og „Sønderjydsk Maanedsskrift“.

Redaktionsudvalg for „Sønderjydske Aarbøger“ bestaar af Lausten-Thomsen, Hans Lund og Johan Hvidtfeldt. Lausten-Thomsen og Cl. Eskildsen danner Redaktionsudvalg for „Sønderjydsk Maanedsskrift“.

Medlemsbidraget er 5 Kroner aarlig eller mindst 100 Kr. én Gang for alle. Medlemmerne modtager „Sønderjydske Aarbøger“ *gratis*. „Sønderjydsk Maanedsskrift“ kan bestilles hos Posten og koster 1 Kr. 65 Øre fjerdingaarligt. I Boghandelen eller bestilt hos Cl. Eskildsen koster det 1 Kr. 50 Øre frit tilsendt. Indmeldelser i Historisk Samfund modtages af alle Bestyrelsesmedlemmer. *Oprævningen af Medlemsbidraget* sker ved Tilsendelsen af 1. Halvbind af Aarbøgerne.

Ældre Aargange af „Sønderjydske Aarbøger“ kan, for saa vidt de haves, faas mod Betaling af tilsvarende Medlemsbidrag: 5 Kr. for en hel Aargang, 2 Kr. 50 Øre for et Halvbind + Porto.

Ogsaa *Festskriftet til H. P. Hanssen* faas af Medlemmerne for 5 Kr. + Porto, saa vidt Oplaget rækker.

Dansk Galoche- og Gummifabrik

Aktieselskab

Nørre Farimagsgade 3-5
KØBENHAVN

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Ideal 1935« og
»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

POUL KRØJGAARD

Trikotagefabrik

HERNING

Telf. 406

Hans Jensens Eff.

Trikotagefabrik

I K A S T

DIPLOM-IS.

Haderslev Telef. 1160

Vejen Telef. 3

GRAM
KOLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

Silkeborg
Andels-Svineslagteri

Thisted Jernhandel

v/ Chr. Homann

THISTED

ASMUS HANSEN

Kolonial- og Kortevarer
en gros

Haderslev

Smith & Co. A/S

Cykler og Cykledele
en gros
ODENSE

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

A/S Sønderjydsk

Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

Poul Pedersen

Landsretssagfører

Vejle

Aktieselskabet

Skive Markfrøkontor

Frøavl - Frøhandel

Skive.

Telf. 94. 2 Lin.

Marie Christensen

Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Bispetov - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Køb altid de Blindes Varer og støt dermed en god Sag.

Blindes Arbejde A/S

Jagtvej 183 . Telf. 15986 . København

Børstevarer Gulvklude, Kurvevarer, Madrasser, Træsko, vævede Varer, (Møbel- og Gardinstoffer samt Hvidevarer).

BUDTZ MÜLLER & Co.

KUNSTHANDEL

KGL. HOF LEVERANDØR

BREDGADE 23 — TELEFON CENTRAL 1797

N. C. Mehlsen, Struer.

Fiskeexport & Røgeri.

Telegramadresse: Mehlsen — Telefon 2

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

BRUUN & SØRENSEN A/S

Kgl. Hofleverandør
grundlagt 1893

INGENIØRFORRETNING

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS

Kannikegade 18

Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364

KØBENHAVN

Niels Ebbesensvej 20

Tlf. C. 5036

Køb dansk Arbejde!

Jydsk

Trikotagefabrik A/S

IKAST

NIELS LARSEN'S

TRIKOTAGEFABRIK

Hammerum

Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 — Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Det kgl. octr. alm. Brandassurance- Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Hovedkontor:

Højbroplads 10

København K

Tlf. Cent. 447

Harald Bo Bojesen

Boghandel

A A B E N R A A

N. C. Kloster

Haderslev

Telf. 2210 - 2211

J. N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som
antikv. Litteratur om Sønderjylland.

Dyckjær & Christensen

Fiskecksport

Ringkøbing

BIBLIOTEK

Aktieselskabet

Motorfabriken „Frederikshavn“

Til alle Festligheder

PREMIER IS

Esbjerg

Støt dansk Industri

AKTIESELSKABET

SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

**NAKSKOV
SKIBSVÆRFT**
NAKSKOV DANMARK

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717

KØBENHAVN

Haderslev Amts aut. Destruktionsanstalt

Telefon Hammelev 32.

Selvdøde og syge Dyr afhentes overalt i Distriktet.

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Hovedkontor:

Selskabets Ejendom

Vesterbro 18 . Aalborg

A/S **P. SCHOU & CO.**

TRÆLASTHANDEL

Kolding

(Grundl. 1840)

Morsø Textilfabrik A/S

Telefon 575 (2 Linier)

Nykøbing Mors

N. P. Hansen & Co.

Spedition — Kontrol

og Pakhusforretning

Odense

Aktieselskabet

Helsingørs Væveri

Helsingør.

Dansk Nellikultur

A A B E N R A A

